

УДК 330.322.014

В. В. Папп,

д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів та банківської справи,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

Н. В. Бошота,

здобувач кафедри економіки підприємства, менеджменту та логістики,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

V. V. Papp,

PhD, Associate Professor, Professor of Finance and Banking SHEE "Uzhgorod National University"

N.V. Boshota,

Postgraduate of business economics, management and logistics, SHEE "Uzhgorod National University"

THE ROLE OF FOREIGN INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMY OF UKRAINE

Розглянута економічна сутність, основні переваги та недоліки іноземного інвестування в Україні. Висвітлені шляхи подолання бар'єрів щодо сприяння надходжень інвестицій та розвитку економічної ситуації в країні задля забезпечення лідируючих позицій у світовому рангу.

The economic essence, the main advantages and disadvantages of foreign investment in Ukraine. Highlights ways to overcome barriers to facilitate the development of investments and economic situation in the country, to ensure the leading position in the world ranking.

Ключові слова: інвестування, іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, розвиток, перспективи, стимулювання інвестиційної діяльності, світовий ранг.

Key words: investment, foreign investment, investment climate, development, prospects, stimulate investment, global rank.

ВСТУП

Важливу роль в розвитку національної економіки будь-якої країни світу відіграють іноземні інвестиції, Україна в даному випадку не є винятком. В Україні процес розміщення інвестицій відбувається не без участі держави, принаймні існує інвестиційне законодавство, яке адаптовано до норм ЄС, та діють 50 міжнародних угод, предметом яких є захист та сприяння інвестиціям. Проте це все залишається на теоретичному декларативному рівні. На практиці, з метою розвитку вітчизняної економіки, міжнародні угоди та акти мають стимулювати державний менеджмент по усій його вертикалі до освоєння іноземних інвестицій (акціонерного капіталу транснаціональних корпорацій), як локомотиву для розвитку тих галузей, об'єкти яких становлять значний не реалізований потенціал розміщення виробничих потужностей та капіталів. А яка ж ситуація з рухом іноземних інвестицій в економіці нашої держави, яку динаміку показують вони, в яких галузях розміщуються та куди орієнтується вітчизняний капітал, які галузі іноземних держав опановує?

Дослідження проблем залучення іноземних інвестицій є особливо актуальним на нинішньому етапі розвитку економіки України, як з тео-

ретичної, так і з практичної точки зору. Значний внесок у вивчення цього питання зробили такі вітчизняні вчені: І.Р. Бондар, А. Бутняров, В.Г. Федоренко, В.А. Худавердієва. Однак окремі питання цієї проблематики потребують детального наукового дослідження і практичного вирішення. На сучасному етапі вплив іноземних інвестицій на економіку країни досліджується у працях В. Борщевського, Н. Вознесенської, Б. Губського, С. Захаріна, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, А. Омельченка, А. Пересади, О. Федоренка, А. Шакіна та багатьох інших.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні інвестиційних процесів, які відбуваються в Україні і з'ясуванні основних проблем, які пов'язані з інвестиційною діяльністю, на прикладі прямих інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз іноземних інвестицій передбачає вивчення динаміки показників у визначенні їх походження, галузевої та регіональної структури. Отож, зупинимось спершу на аналізі основних країн-інвесторів іноземного акціонер-

Таблиця 1. Розподіл прямих інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами (у % до загального обсягу) за 2012 р.

Країни світу	Обсяг інвестицій на					
	01.01.2012		31.12.2012		млн дол. США	млн дол. США, у %
	млн дол. США	у % до загального підсумку	млн дол. США	у % до загального підсумку		
Всього	50333,9	100	54462,4	100	4128,5	8,20
у т.ч. у країнах ЄС	39982,5	79,43	42979,3	78,92	2996,8	7,5
Кіпр	13355,2	26,53	17275,1	31,72	3919,9	29,35
Німеччина	7391,0	14,68	6317,0	11,60	-1074	-14,53
Нідерланди	4898,0	9,73	5168,6	9,49	270,6	5,52
Австрія	3418,8	6,79	3401,4	6,25	-17,4	-0,51
Велика Британія	2593,4	5,15	2556,5	4,69	-36,9	-1,42
Віргінські Острови	1666,0	3,31	1884,9	3,46	218,9	13,14
Франція	2260,4	4,49	1765,3	3,24	-495,1	-21,90
Швеція	1756,8	3,49	1600,1	2,94	-156,7	-8,92
Швейцарія	947,7	1,88	1106,2	2,03	158,5	16,72
Інші країни ЄС	1695,2	3,37	1904,2	3,50	209,0	12,33
з країни СНД	3945,4	7,84	4269,0	7,84	323,6	8,20
Російська Федерація	3600,4	7,15	3785,8	6,95	185,4	5,15
інші країни СНД	345,0	0,69	483,2	0,89	138,2	40,06
інші країни	6406,0	12,73	7214,1	13,25	808,1	12,61

Джерело: побудовано автором за [6].

ного капіталу, які розміщують свої активи в нашій державі як прямі інвестиції. Для цього розглянемо таблицю 1, в якій зазначені країни, що здійснили найбільші інвестиції в українську економіку у 2012 році, визначимо їхні обсяги у мільйонах доларів США за основними країнами-інвесторами.

Обсяг зроблених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 31 грудня 2012 р. становив 54462,4 млн дол. США, що на 8,2% більше обсягів інвестицій на початок 2012 р., та в розрахунку на одну особу населення складає 1199,3 дол. З країн ЄС надійшло 42979,3 млн дол. інвестицій (78,9% загального обсягу акціонерного капіталу), із країн СНД — 4269,0 млн дол. (7,8%), з інших країн світу — 7214,1 млн дол. (13,3%) (табл. 1).

Інвестиції надійшли зі 130 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 82% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр — 17275,1 млн дол., Німеччина — 6317,0 млн дол., Нідерланди — 5168,6 млн дол., Російська Федерація — 3785,8 млн дол., Австрія — 3401,4 млн дол., Велика Британія — 2556,5 млн дол., Віргінські Острови (Брит.) — 1884,9 млн дол., Франція — 1765,3 млн дол., Швеція — 1600,1 млн дол. та Швейцарія — 1106,2 млн дол.

Беручи до уваги розміщення капіталів за галузями, то станом на 31.12.2012 року найбільша частка прямих іноземних інвестицій зосереджена у промисловості — 17166,7 млн дол. (31,52%), фінансовій діяльності — 16105,6 млн дол.

(29,57%) та операціях з нерухомим майном, орендою, інжинірингу та надання послуг підприємцям — 9058,5 млн дол. (16,63%). Найбільший приріст демонструє промисловість з показником росту у 2136,8 млн дол. (+14,22%), а збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій для промисловості в основному забезпечили такі її підгалузі, як виробництво харчових продуктів напоїв та тютюнових виробів з показником приросту в 818,0 млн дол. (+36,82%), а також виробництво та розподілення електроенергії газу та води з показником приросту в 766,7 млн дол., причому ця

галузь демонструє подвоєння обсягів іноземних інвестицій протягом 2012 року (з 773,0 млн дол. — станом на 01.01.2012, до 1539,7 млн дол. — станом на 31.12.2012), в результаті чого вона стала лідером за відносним приростом розміщення іноземних інвестицій, з показником у (+99,18%). Нагадаємо, до об'єктів цієї галузі відносяться: газорозподільчі та енергорозподільчі компанії, газові свердловини, електростанції.

У фінансових установах акумульовано 16105,6 млн дол. (29,6% загального обсягу) прямих інвестицій, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, — 9058,5 млн дол. (16,6%), у підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку — 6003,0 млн дол. (11,0%).

Заборгованість українських підприємств за кредитами та позиками, торговими кредитами та іншими зобов'язаннями (борговими інструментами) перед прямими іноземними інвесторами на 31 грудня 2012 р. становила 9581,7 млн дол.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу та боргових інструментів) на 31 грудня 2012 р. становив 64044,1 млн дол.

Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу на 31 грудня 2012 р. становив 6481,9 млн дол., у т.ч. у країни ЄС — 6046,0 млн дол. (93,3% загального обсягу), у країни СНД — 340,6 млн дол.

Прямі інвестиції з України здійснено до 49 країн світу, переважна їхня частка спрямована до Кіпру (89,6%).

Вимоги українських прямих інвесторів за борговими інструментами до підприємств прямого інвестування за кордоном на 31 грудня 2012 р. становили 231,5 млн дол.

Загальний обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу та боргових інструментів) в економіку країн світу становив 6713,4 млн дол. США.

Для завершення аналізу характеристики прямих іноземних інвестицій в Україну виявимо показники розміщення акціонерного капіталу в розрізі областей України станом на початок та кінець 2012 року, а також розрахуємо динаміку їхніх абсолютних та відносних показників.

Виходячи з розрахованих абсолютних та відносних показників обсягів прямих іноземних інвестицій, розміщених у регіонах нашої держави, — бачимо, що беззаперечним лідером серед них є м. Київ, на господарчих суб'єктів якого припадає 26592.1 млн дол., що в свою чергу, становить майже половину (48.83%) іноземного акціонерного капіталу, розміщеного в Україні за всю її суверенну історію (табл. 2).

Цей показник свідчить про те, що іноземний капітал не цікавиться відокремленими виробничими об'єктами, а стрімко нарощує свій вплив на всеукраїнські компанії, які лише зареєстровані в Києві, а їх виробничі потужності розміщені переважно поза столицею. На наш погляд, явно виражена диспропорція у географії розміщення іноземних акціонерних капіталів негативно впливає на розвиток міжгалузевого виробничого циклу в регіонах нашої держави, адже відсутність притоку коштів безпосередньо до виробничих суб'єктів, що розміщені на периферії, які зазвичай належать до ланки середнього бізнесу, зазвичай унеможливорює здорову конкуренцію, створення нових робочих місць та надходжень до місцевих бюджетів.

Зрозуміло, що велика компанія для підвищення ділової активності реєструє власну організацію в столиці, та концентрація капіталів у такого роду господарчих суб'єктів зовсім позбавили уваги з боку іноземних інвес-

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції у регіонах України за 2012 рік

Назва області	Обсяг інвестицій на				Приріст, млн дол. США	Приріст, млн дол. США, у %
	01.01.2012		31.12.2012			
	млн дол. США	у % до загального підсумку	млн дол. США	у % до загального підсумку		
Україна	50333,9	100	54462,4	100	4128,5	8,20
АР Крим	1176,7	2,34	1463,7	2,69	287	24,39
Вінницька	226,4	0,45	245,4	0,45	19	8,39
Волинська	291,4	0,58	361,2	0,66	69,8	23,95
Дніпропетровська	8208,2	16,31	8351,8	15,33	143,6	1,75
Донецька	2646,9	5,26	2981,6	5,47	334,7	12,64
Житомирська	337,7	0,67	363,8	0,67	26,1	7,73
Закарпатська	348,5	0,69	407,2	0,75	58,7	16,84
Запорізька	987,6	1,96	1144,2	2,10	156,6	15,86
Івано-Франківська	624	1,24	642,5	1,18	18,5	2,96
Київська	1751,7	3,48	1927,7	3,54	176	10,05
Кіровоградська	72,4	0,14	103,7	0,19	31,3	43,23
Луганська	766	1,52	838,5	1,54	72,5	9,46
Львівська	1387,8	2,76	1634,8	3,00	247	17,8
Миколаївська	152,3	0,3	259,9	0,48	107,6	70,65
Одеська	1220,5	2,42	1629,5	2,99	409	33,51
Полтавська	702,2	1,40	942,8	1,73	240,6	34,26
Рівненська	280,4	0,56	296,9	0,55	16,5	5,88
Сумська	361,8	0,72	374,4	0,69	12,6	3,48
Тернопільська	61,9	0,12	64,6	0,12	2,7	4,36
Харківська	2814,3	5,59	2170,4	3,99	-643,9	-22,88
Херсонська	206,4	0,41	245,2	0,45	38,8	18,8
Хмельницька	186,8	0,37	208,6	0,38	21,8	11,67
Черкаська	285,7	0,57	884,1	1,62	598,4	209,45
Чернівецька	61,9	0,12	64,3	0,12	2,4	3,88
Чернігівська	100,9	0,20	105,3	0,19	4,4	4,36
м.Київ	24907,7	49,48	26592,1	48,83	1684,4	6,76
м.Севастополь	165,8	0,33	158,4	0,29	-7,4	-4,46

Джерело: побудовано автором за [6].

тицій такі перспективні області, як Вінницька — 245.4 млн дол. (0,45%), Хмельницька — 208.6 млн дол. (0,38%); а Тернопільська та Чернівецька області з показниками 64.6 млн дол. та 64.3 млн дол. відповідно взагалі продемонстрували рекордний мінімум від загального обсягу інвестицій, розміщених в Україні (по 0,12%). У такому диспропорційному вигляді інвестиції спотворюють основне своє декларативне призначення — досягнення економічного та соціального ефекту територіальних громад.

За період 2010—2012 років в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, які мають позитивний вплив на інвестиційний клімат України. Так, згідно з чинним законодавством, станом на 1 липня 2012 р. в Україні утворено 11 спеціальних (вільних) економічних зон (С(В)ЕЗ) та 72 території пріоритетного розвитку (ТПР) зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності в 12 областях України та Автономній Республіці Крим.

За підсумками рейтингу Світового банку "Ведення бізнесу 2013" (Doing Business 2013), Україна не тільки покращила свої позиції на 15 пунктів (до 137 місця із 185 країн), а й увійшла до списку з 23 країн світу найбільших рефор-

Таблиця 3. Позиція України в рейтингу Світового банку "Ведення бізнесу 2013"

Назва складових індексів «Умови ведення бізнесу 2013»	2012	2013	Зміна 2013 до 2012
Започаткування бізнесу	116	50	66
Реєстрація власності	168	149	19
Сплата податків	183	165	18
Підключення до мережі електропостачання	170	166	4
Виконання зобов'язань по контракту	44	42	2

Джерело: побудовано автором за [5].

маторів умов ведення бізнесу у 2011—2012 роках, які оцінює даний рейтинг [5].

Україна також увійшла до списку країн-лідерів зростання у рейтингу серед країн СНД поряд із Вірменією (+18 позицій до 32 місця), і на 9 позицій скоротила своє відставання від Росії, яка зайняла 112 місце у рейтингу Doing Business 2013.

Глибокий аналіз дослідження причин та мотивів здійснення фінансових вкладень суб'єктами інвестування однієї країни в об'єкти економіки інших країн був проведений Джоном Даннінгом, який показав, що фірми зацікавлені у таких інвестиціях лише в тому випадку, коли вони, отримуючи переваги, пов'язані з прямим доступом до існуючих ринків, природних ресурсів, сировини та дешевої робочої сили, мають позитивне співвідношення з витратами інвестування, пов'язаними з транспортуванням та комунікаціями, подоланням тарифних і нетарифних бар'єрів. Грунтуючись на цій логіці, він виділив чотири основних спонукальних мотиви прямих іноземних інвестицій:

а) підприємства, що шукають ресурси та прагнуть отримати доступ до природних або специфічних ресурсів, кваліфікованої або малокваліфікованої робочої сили і технологічного потенціалу за цінами нижче, ніж у їх власній країні;

б) підприємства, що шукають ринок збуту та зацікавлені в його розширенні для свого асортименту товарів і послуг за рахунок внутрішнього ринку країни, в яку здійснюється інвестування, а також у перспективі — можливості експорту на суміжні ринки інших країн;

в) фірми, для яких пріоритетом є підвищення ефективності, які хочуть використати економію від глобалізації виробничого масштабу і отримати вигоду за рахунок мінімізації витрат та за рахунок конструктивного використання якісної фізичної інфраструктури і людського капіталу;

г) інвестиційні підприємства, які шукають стратегічні активи, прагнуть придбати фонди та капітал іноземних фірм для досягнення своїх довгострокових стратегічних цілей і підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України необхідні нестандартні підходи в розробці та втіленні в життя оновленої інвестиційної політики розвитку регіонів. При розробці і проведенні такої політики важливим є використання зарубіжного досвіду, який емпірично обґрунтовує можливість створення сприятливого інвестиційного клімату та зміцнення власного інвестиційного потенціалу.

Пріоритетними напрямками для залучення і підтримки стратегічних інвесторів можуть бути визначені ті, де Україна має традиційні виробництва, володіє необхідним ресурсним потенціалом і формує значну потребу ринку у відповідній продукції, а саме: виробництво легкових і вантажних автомобілів; тракторо- і комбайнобудуванні; авіа- і ракетобудуванні, суднобудуванні; замкнутий цикл виробництва палива для АЕС; розвиток енергогенеруючих потужностей; нафтогазовидобутоку, зокрема на Чорноморському шельфі; упровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій; переробки сільгосппродукції; транспортної інфраструктури. Без високотехнологічного укладу в Україні не буде гідного майбутнього, оскільки сучасна історія розвитку цивілізації наочно показала, що за останні кілька десятиріч років значного прогресу досягли країни, орієнтовані не на сировинні ресурси і низьку переробку, а розвинені в технологічному відношенні держави.

Пошук інвестиційної діяльності потребує передусім відповідного нормативно-правового забезпечення, спрямованого на створення розвиненої інвестиційної бази. За останні роки у законодавчій сфері здійснено низку суттєвих кроків, які дозволяють сподіватися на ефективні зрушення в аспекті збільшення припливу інвестицій та ефективного використання інвестиційного ресурсу. Так, з 1 січня 2012 року набрав чинності Закон України "Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна", який визначає правові та організаційні засади відносин, пов'язаних з підготовкою та реалізацією інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна" [2]. Крім того, Верховною Радою України прийнято Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання інвестицій у вітчизняну економіку", положення якого спрямовані на створення привабливого інвестиційного клімату через звільнення від оподаткування доходів, які виникають у разі валютних коливань при внесенні інвестицій, виражених в іноземній валюті [1].

З 1 січня 2013 року набрав чинності Закон України "Про стимулювання інвестиційної діяльності

у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць", який визначає особливості оподаткування ввізним митом суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, зокрема, звільнення від сплати податку на прибуток до 2017 року та звільнення від сплати ввізного мита [3].

Залученню іноземних інвестицій сприятимуть положення Митного кодексу, який набув чинності з 01.06.2012 року. Так, згідно зі статтею 251, митне оформлення товарів, що ввозяться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, здійснюється в першочерговому порядку. Згідно з частиною другою статті 287, товари, що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років з метою інвестування, звільнюються від сплати ввізного мита [5].

Важливим напрямом вдосконалення інвестиційної діяльності України є виконання програм розвитку інвестиційної діяльності, яке дасть змогу забезпечити залучення інвестицій з метою реалізації інвестиційних проектів, що пройшли конкурсний відбір і забезпечать розвиток базових галузей економіки, збільшення обсягу експорту та заміщення товарів критичного імпорту, впровадження високих технологій, забезпечення розвитку ринкової інфраструктури.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що пріоритетними шляхами вирішення проблем іноземного інвестування мають бути:

- покращення інвестиційного клімату шляхом удосконалення загального (податкового, земельного, корпоративного, митного) та спеціального законодавства, що регулює відносини при здійсненні інвестування відповідно до європейських норм;

- розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури, а саме: становлення індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу, створення умов для залучення інвестицій на ринках капіталу;

- запровадження економічного механізму страхування ризиків іноземного інвестування;

- створення сучасної системи державних гарантій захисту іноземних інвестицій та врегулювання комерційних спорів між суб'єктами інвестиційного процесу;

- посилення відповідальності за порушення порядку видачі документів дозвільного характеру;

- врегулювання питання відшкодування з Державного бюджету сум податку на додану вартість;

- застосування окремих видів особливих режимів економічної діяльності, зокрема

створення індустріальних та технологічних парків.

- розповсюдження найбільш привабливих та перспективних пропозицій серед потенційних інвесторів;

- активізація роботи органів виконавчої влади в підборі та підготовці вільних земельних ділянок не сільськогосподарського призначення для передачі інвесторам на конкурсних засадах під реалізацію інвестиційних проектів;

- підвищення рівня організації презентаційної діяльності.

Головними проблемами у залученні іноземних інвестицій на сьогодні є: політична та законодавча нестабільність, відсутність надійних гарантій захисту від змін українського законодавства, значний податковий та адміністративний тиск, високий рівень корумпованості та бюрократизму, значний рівень інфляції в країні та складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур. Основними шляхами вирішення цих проблем можуть бути: створення системи інституцій і механізмів, що полегшують діяльність інвесторів в Україні та здійснення скоординованої інформаційно-маркетингової політики, що суттєво покращить інвестиційну привабливість України у світі.

Література:

1. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання інвестицій у вітчизняну економіку" від 17.11.2011 р. № 4057-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>

2. Закон України "Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом "єдиного вікна"" від 21.10.2010 р. № 2623-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>

3. Закон України "Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць" від 06.09.2012 р. № 5205 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>

4. Індекс інвестиційної привабливості України. Європейська Бізнес Асоціація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eba.com.ua/ua/news/2012/7/6/1140>

5. Ведення бізнесу 2013. Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>

6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 08.07.2013 р.